

Aankomen in Amsterdam

(Hoe) vinden verschillende groepen nieuwkomers hun weg naar voorzieningen in de Amsterdamse sociale basis?

Saskia Welschen, Rosanne van Kommer, Pamela Lucas, Marc Hoijtink
Lectoraat Stedelijk Sociaal Werk

Maart 2024

Sayed uit Afghanistan zit al bijna een jaar in een AZC en wordt moe van het wachten. Mihai uit Roemenië is ontslagen na een bedrijfsongeval en zit zonder werk thuis om te revalideren. Iman uit Syrië woont nu 6 jaar met haar man in Amsterdam, maar heeft haar draai nog niet echt gevonden. En Luana uit Brazilië durft niet met haar doodzieke kind naar het ziekenhuis want ze heeft geen geldige verblijfspapieren.¹

Het lectoraat Stedelijk Sociaal Werk doet vanuit de Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en Omgeving in 2023-2024 onderzoek naar nieuwkomers in Amsterdam. In dit boekje lees je meer over de ervaringen van Sayed, Mihai, Iman, Luana en andere nieuwkomers uit het onderzoek.

Colofon

Dit is een uitgave van de Hogeschool van Amsterdam, Kenniscentrum Maatschappij en Recht, lectoraat Stedelijk Sociaal Werk.

Dit is de tweede druk van deze uitgave.

Alles uit deze uitgave mag, mits met bronvermelding, worden vermenigvuldigd en openbaar gemaakt.

Deze uitgave is onderdeel van de Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en omgeving, een samenwerkingsverband tussen regionale instellingen en de Hogeschool van Amsterdam, in samenwerking met het Ministerie van VWS.

Penvoerder van de Werkplaats is Lex Veldboer, die als lector Stedelijk Sociaal Werk commentaar heeft geleverd op een eerdere versie van de tekst.

Auteurs: Saskia Welschen, Rosanne van Kommer, Pamela Lucas, Marc Hoijtink.

Opmaak tijdlijnen: Wim-Jan Smits, Moederschap
Opmaak boekje: Babette van Bergenhenegouwen

Met dank aan Jaber Mawazini, José van den Berg, Hugo Rensink, Nynke Schrikke-
ma en Neeltje Spit voor het helpen en kritisch meedenken bij de uitvoering van
het onderzoek.

Veel dank aan alle 'nieuwkomers', professionals, sleutelfiguren en anderen die
hebben geholpen bij het onderzoek!

Hogeschool van Amsterdam
Maart 2024

Amsterdam is een stad met 180 verschillende nationaliteiten. Veel van die mensen zijn als migrant of vluchteling in de stad aangekomen. Hoe gaat het met hen na aankomst in Amsterdam? Hebben zij hun plek gevonden? En krijgen ze de hulp die ze nodig hebben? Om te zorgen dat alle nieuwkomers een passende plek vinden in Amsterdam is flexibiliteit nodig, want er zijn steeds meer verschillen tussen nieuwkomers onderling (WRR, 2020). Denk bijvoorbeeld aan waarom iemand hier komt, waar iemand vandaan komt en hoe lang iemand wil blijven. Al die mensen hebben andere vragen en behoeften. Een belangrijke vraag die in de praktijk leeft is: Hoe zorgt Amsterdam dat ze al die nieuwkomers zo goed mogelijk kan ondersteunen om deel te nemen aan de samenleving? Deze vraag is door het steeds hardere landelijke debat over nieuwkomers ingewikkeld, maar ook extra belangrijk.

Over het onderzoek

Dit boekje gaat over het eerste deel van het onderzoek. Dat was een verkenning naar de ervaringen van nieuwkomers. De hoofdvraag van deze verkenning was: **(hoe) vinden nieuwkomers hun weg naar voorzieningen in de Amsterdamse sociale basis in de periode na aankomst in Amsterdam?**

Twee centrale begrippen uit de hoofdvraag

Aankomst

Met aankomst bedoelen we het proces waarbij mensen hun plek vinden in een nieuw land of nieuwe stad (Schrooten & Meeus, 2020). Dit proces heeft twee kanten: praktisch en sociaal-emotioneel. De praktische aankomst gaat bijvoorbeeld over wonen, inkomen, gezondheid. De sociaal-emotionele aankomst gaat over meedoen in de samenleving, bijvoorbeeld het gevoel dat je onderdeel bent van een groep of het krijgen van emotionele steun en herkenning.

Aankomst heeft vaak geen duidelijk eindpunt. Wanneer ben je echt aangekomen? Voor sommige mensen duurt dit heel lang. Zij blijven lang in een 'overlevingsmodus'. Ze hebben dan vooral hulp nodig bij basisbehoeften zoals eten en onderdak en zijn nog niet bezig met 'meedoen' in de samenleving.²

De sociale basis

De sociale basis is de plek waar Amsterdammers elkaar ontmoeten en waar sociale samenhang ontstaat, volgens de Gemeente. In de sociale basis werken bewoners, vrijwilligers en professionals. Zij organiseren activiteiten en voorzieningen in de buurt voor alle Amsterdammers.

De sociale basis bestaat uit drie niveaus:

- de persoonlijke sociale basis: het persoonlijke netwerk, zoals familie, kennissen, vrienden.
- de gemeenschappelijke sociale basis: formele en informele gemeenschappen, zoals een stichting, (sport)club, of (ander) bewonersinitiatief, en de inzet van vrijwilligers.
- de institutionele sociale basis: de collectieve plekken waar mensen samenkomen, zoals een buurthuis of bibliotheek, en formele voorzieningen zoals een welzijnsorganisatie. Hier werken sociaal professionals (Verwey-Jonker Instituut, 2022).³

¹ Alle persoonsnamen in dit boekje zijn verzonnen.

² Zie ook: Beleidskader Sociale Basis Gemeente Amsterdam 2025-2030 <https://www.amsterdam.nl/sociaaldomein/zorgprofessionals/sociale-basis/> ; www.werkplaatsensociaaldomein.nl/thema/sociale-basis

³ Zie ook <https://www.movisie.nl/sites/movisie.nl/files/2023-03/Gepreksmodel-Sociale-Basis.pdf>

Voorzieningen speciaal voor nieuwkomers en in de sociale basis

Er zijn verschillende voorzieningen voor nieuwkomers. Aan de ene kant zijn er voorzieningen die speciaal voor nieuwkomers zijn, zoals maatschappelijke begeleiding van Vluchtelingenwerk of burgerinitiatieven met het doel om nieuwkomers te helpen (bijvoorbeeld een taalles). Aan de andere kant zijn er de sociale basisvoorzieningen die voor iedereen zijn. Ook daar mogen nieuwkomers naar toe, maar lukt dat ook? Deze verkenning gaat over de ervaringen van nieuwkomers met die meer algemeen toegankelijke voorzieningen.

De sociale basisvoorzieningen zijn belangrijk voor de twee kanten van aankomst: de praktische en de sociaal-emotionele. Voor de praktische kant kun je denken aan informatie over inburgering, hulp bij het lezen van brieven of taallessen. Voor de sociaal-emotionele kant gaat het over activiteiten die helpen bij het thuis voelen in de stad. Denk bijvoorbeeld aan nieuwe mensen ontmoeten, een leuke activiteit doen en emotionele steun. In de verkenning hebben we gekeken of nieuwkomers de weg vinden naar deze sociale basisvoorzieningen (bijvoorbeeld buurthuizen). Of dat zij eerder gebruik maken van informele netwerken speciaal voor nieuwkomers. Ook hebben we gekeken of de hulp en de activiteiten in de sociale basis aansluiten bij de behoeften van nieuwkomers.

Interviews met nieuwkomers en professionals

We hebben nieuwkomers in Amsterdam geïnterviewd over hun ervaringen na aankomst. Welke plekken, personen, organisaties of momenten waren voor hen belangrijk? Waar vonden zij informatie, ondersteuning en hulp? Waar ontmoetten zij anderen? En op welke plekken voelden zij zich thuis? In de interviews hebben we ook gekeken welke hulp moeilijk te vinden was. Waarom lukte het niet om die hulp te vinden? Daarnaast hebben we personen geïnterviewd die als professional of vrijwilliger veel werken met nieuwkomers.

Omdat er zo veel verschillende nieuwkomers in Amsterdam zijn, heeft iedereen een andere ervaring. We hebben daarom mensen geïnterviewd uit vijf 'groepen' nieuwkomers. We hebben interviews gehouden met asielzoekers, statushouders, Oekraïense ontheemden, ongedocumenteerde mensen en Oost-Europese arbeidsmigranten. In totaal hebben we 14 nieuwkomers gesproken. Het is belangrijk om te vertellen dat het niet goed gelukt is om Oekraïense ontheemden te betrekken in het onderzoek. Daardoor zie je deze groep relatief weinig in dit boekje terug. Ook hebben we 18 professionals gesproken die in hun werk veel contact hebben met nieuwkomers. Omdat dit onderzoek verkennend was, trekken we geen grote conclusies. Wel hopen we dat deze verhalen nieuwkomers, beleidsmakers, professionals en vrijwilligers inspireren om met elkaar in gesprek te gaan over de hulp voor nieuwkomers in Amsterdam.

Over de analyse

Om echt te leren van de ervaringen van nieuwkomers, is het belangrijk dat we goed begrijpen welke vragen en problemen er per groep zijn. Om goed uit te leggen wat we hebben gevonden in de interviews hebben we twee belangrijke delen van de analyse hier wat meer beschreven.

Sociaal kapitaal

Om goed te laten zien wat de ervaringen van nieuwkomers zijn, gebruiken we 'sociaal kapitaal' (zie ook Verharen & Rözer, 2023). Sociaal kapitaal gaat over de contacten of relaties die iemand heeft met anderen en welke mogelijkheden die contacten je geven. Voor het proces van 'aankomst' in een nieuwe samenleving is sociaal kapitaal nodig. Via sociale verbintenissen kun je namelijk hulp vinden voor praktische vragen, maar ze helpen je ook thuis te voelen.

Voor nieuwkomers is het opbouwen van sociaal kapitaal extra belangrijk, omdat zij door hun migratie vaak (een deel van) de netwerken en hulpbronnen die zij in hun land van herkomst hadden kwijt zijn. In het proces van aankomst bouwen ze via verschillende routes verschillende vormen van kapitaal op. Bijvoorbeeld als zij op zoek gaan naar hulp, ontmoeting of informatie. Er zijn drie vormen van sociaal kapitaal: bonding kapitaal, bridging kapitaal en linking kapitaal.

3 vormen van sociaal kapitaal

Bonding sociaal kapitaal

Dit betekent letterlijk: verbindend kapitaal. Dit zijn de relaties tussen mensen die op elkaar lijken, bijvoorbeeld familie, mensen uit hetzelfde land, of mensen in een vergelijkbare situatie. Dit noemen we ook wel 'in eigen kring'. Bonding is heel belangrijk voor steun, een gevoel van veiligheid, het vormen van een gemeenschap en een sociaal vangnet. Soms kan bonding ook negatief zijn, bijvoorbeeld omdat er strenge regels en taboes zijn, er onderlinge concurrentie is, of iemand wordt buitengesloten.

Bridging sociaal kapitaal

Dit betekent letterlijk: overbruggend kapitaal. Dit zijn relaties met personen of groepen die verschillen van de eigen groep. Voor nieuwkomers zijn dat bijvoorbeeld nieuwkomers met een andere achtergrond of Nederlanders. Bridging is belangrijk voor de toegang tot hulpbronnen en informatie buiten de eigen groep. Door bridging kunnen mensen groeien en krijgen ze nieuwe kansen, het vergroot bijvoorbeeld de kans op werk (Lancee, 2010).

Linking sociaal kapitaal

Dit wordt ook wel instantiekapitaal genoemd. Dit zijn verbindingen met zowel de overheid, als formele voorzieningen en instanties. Het zijn 'structuren van de staat'. Men spreekt ook wel van verticale connecties naar netwerken met meer toegang tot macht en (andere) hulpbronnen. Linking is vaak moeilijker voor nieuwkomers.

Wel of niet (perspectief op) verblijfsstatus

De ervaring van nieuwkomers is voor een deel afhankelijk van de status die ze hebben. Dit heeft invloed op de behoeften die ze hebben en de toegang tot voorzieningen. Een rode draad die door onze verkenning loopt is daarom het verschil tussen nieuwkomers die in een formele context zitten en nieuwkomers die daarbuiten vallen.

De eerste groep zijn mensen die een verblijfsstatus hebben of op mogelijk verblijf wachten. Dit zijn statushouders, asielzoekers, Oekraïense ontheemden en ongedocumenteerden in het Programma Ongedocumenteerden van de Gemeente Amsterdam. Zij hebben vanaf het begin meer toegang tot formele voorzieningen, zoals ondersteuning vanuit Vluchtelingenwerk of klantbegeleiding door WPI. Vanuit daar worden ze soms doorverwezen naar voorzieningen in de institutionele sociale basis, zoals het buurthuis. Ook hebben ze soms contacten met Nederlandse bewoners, bijvoorbeeld via integratieprojecten, of via werk. Toch missen ze soms ook sociaal kapitaal. Bijvoorbeeld als er onzekerheid is over hun status of ze lang moeten wachten,

als het niet lukt om een goede baan te vinden of als zij zich na een aantal jaren nog steeds niet thuis voelen.

De tweede groep zijn ongedocumenteerden die niet in het Programma Ongedocumenteerden zitten en Oost-Europese arbeidsmigranten⁴. Zij hebben meer basale ondersteuningsbehoeften, vooral als ze op straat leven. Deze nieuwkomers worden vooral opgevangen door ondersteuningsnetwerken van landgenoten of informele initiatieven. Toch zien experts bij hen hulpvragen waar de formele voorzieningen bij zouden kunnen helpen. Bijvoorbeeld vragen over voorzieningen voor de kinderen, opvoedingsproblemen, mentale problemen of huiselijk geweld. Ook willen deze nieuwkomers soms sociale contacten buiten de eigen groep maken en 'weten hoe het in Nederland werkt'.

Centrale onderzoeksvragen

We hebben de verhalen van nieuwkomers onderzocht met twee centrale vragen in het achterhoofd:

1. *Vinden nieuwkomers hun weg naar voorzieningen in de sociale basis en zo ja, welke ervaringen hebben zij daarmee?*
2. *Welke vormen van kapitaal bouwen nieuwkomers op en welke plekken, personen of groepen zijn daarbij belangrijk?*

In dit boekje zie je de verhalen van de geïnterviewde nieuwkomers verwerkt in 6 portretten en 3 tijdlijnen. De portretten zijn fictief. In elk portret komen meerdere interviews terug en laten we belangrijke thema's zien die we in de verhalen hoorden. De tijdlijnen zijn anoniem, maar laten het echte verhaal zien van iemand die we geïnterviewd hebben. In de tijdlijnen is zichtbaar hoe de (hulp)vragen van nieuwkomers veranderen wanneer ze langer in Nederland zijn. Ook is te zien welke hulp zij hebben gevonden en wie daarbij belangrijk zijn.

Leeswijzer tijdlijnen

De tijdlijnen lopen van het jaar van aankomst in Amsterdam tot nu. Op de lijn staan momenten die voor de nieuwkomer belangrijk waren: levensgebeurtenissen, contacten en ontvangen ondersteuning. Boven de lijn zie je de 'formele' hulp, bijvoorbeeld van de gemeente. Onder de lijn zie je de 'informele' hulp. Op de lijnen tussen de blokken kun je zien hoe iemand aan een bepaald contact of bepaalde hulp komt. Bij de hulp of gebeurtenissen staat ook of het bonding, bridging of linking kapitaal is en of de ervaring van de nieuwkomer positief, negatief of neutraal was.

⁴ Oost-Europese arbeidsmigranten hebben vaak een kwetsbare positie door koppeling van, en slechte arbeids- en woonomstandigheden. Als ze hun werk kwijtraken staan ze vaak op straat, krijgen weinig/geen toegang tot voorzieningen, hebben vaak geen inschrijving of papieren en glijden snel af in drank-/drugsverslaving.

Resultaten

Nieuwkomers komen niet gemakkelijk aan bij de *institutionele sociale basis*

De eerste onderzoeksvraag was of mensen aankomen in de sociale basis. Het belangrijkste inzicht van onze verkenning is dat de nieuwkomers die wij spraken niet gemakkelijk de weg vinden naar voorzieningen in de institutionele sociale basis. Dit zijn de voorzieningen waar professionele sociaal werkers werken, bijvoorbeeld het buurthuis of een welzijnsorganisatie. Soms komen nieuwkomers er letterlijk niet aan: ze kennen die plekken niet, of komen er nooit. En soms komen ze er wel, maar vinden ze daar niet wat ze zoeken.

De tweede onderzoeksvraag gaat over de vormen van sociaal kapitaal. In de verkenning zien we dat bonding kapitaal de meest belangrijke vorm van kapitaal is die nieuwkomers opbouwen. Het opbouwen van bridging en linking kapitaal gaat vaak lastiger. Nieuwkomers zoeken vaak hulp en ondersteuning in eigen kring en informele netwerken.

Omdat nieuwkomers weinig in de institutionele sociale basis komen, kunnen we niet veel zeggen over concrete ervaringen van nieuwkomers daar. Veel van de verhalen in dit boekje gaan over ervaringen op andere plekken in de sociale basis, namelijk in de persoonlijke en gemeenschappelijke sociale basis.

De 3 W's

Vanuit het perspectief van nieuwkomers zijn er drie redenen waarom zij niet in de *institutionele sociale basis* komen of daar niet vinden wat ze zoeken. Wij leggen die uit met 3 W's: wantrouwen, wegwijs zijn en waardigheid.

De 3 W's gaan niet alleen over de ervaringen van nieuwkomers in de sociale basis. Ze spelen een belangrijke rol in het hele proces van aankomst en meedoen in de samenleving. De sociale basis is maar een klein deel daarvan. Toch zijn de 3 W's ook belangrijk voor de sociale basis. Professionals en vrijwilligers moeten elke dag op zoek naar manieren om hier mee om te gaan. Hoe help je iemand die jou eigenlijk niet vertrouwt? En hoe zorg je er voor dat iedereen weet welke hulp jij biedt? Veel van de problemen uit de verhalen in deze verkenning kunnen ook niet zo makkelijk opgelost worden door de professionals en vrijwilligers in de sociale basis. Daarvoor zijn ze te groot en ingewikkeld. Maar hopelijk helpt de kennis uit deze verkenning wel om te praten over deze problemen. Wat is er nodig? Wat kan beter? En hoe zorgen we samen dat de sociale basis er ook voor nieuwkomers is?

De eerste W gaat over **wantrouwen**. Sommige nieuwkomers voelen veel wantrouwen naar alles wat volgens hen met 'de overheid' te maken heeft. Ook is er soms wantrouwen binnen de eigen kring. In dit deel lees je de verhalen van Seidu uit Ghana en Ayu uit Indonesië. Ook zie je hier de tijdlijn van Luana uit Brazilië. De tweede W is **wegwijs**. Hoe vind je de weg naar voorzieningen of informatie? Voor veel nieuwkomers is dit moeilijk. Hier lees je ook de verhalen van Mihai uit Roemenië en Safa uit Turkije. En je ziet hier de tijdlijn van Mateusz uit Polen. De derde W staat voor **waardigheid**. Veel van wat nieuwkomers meemaken tast hun gevoel van waardigheid aan. Zij voelen zich dan door andere mensen niet als gelijkwaardig behandeld. Bijvoorbeeld als zij wél aankomen in de institutionele sociale basis, of in hun contacten met formele instanties daarbuiten. Je leest de verhalen van Sayed uit Afghanistan en Thiras uit Eritrea. En je ziet de tijdlijn van Iman uit Syrië.

Wantrouwen

'Alles is verbonden met de overheid'

Binnen alle groepen nieuwkomers is vrij veel wantrouwen naar lokale formele voorzieningen en instanties. In hun land van herkomst is de overheid niet te vertrouwen, dus waarom zou dat in Nederland anders zijn? Vaak is het wantrouwen van nieuwkomers gericht naar allerlei verschillende organisaties. Zij denken dat ook formele zorg- en welzijnsorganisaties bij de overheid horen. Door dit wantrouwen is het vaak moeilijk om nieuwkomers te bereiken, vooral voor formele instanties.

Voor sommige nieuwkomers komt dat omdat zij geen geldige papieren hebben. Ze willen daarom het liefst niet gezien worden. Zij denken vaak dat ze een identiteitsbewijs moeten laten zien om hulp te krijgen, al is dat lang niet altijd zo. Soms is het wantrouwen onderdeel van een dieper en breder gevoeld wantrouwen tegen 'het systeem', zoals een nieuwkomer het noemt, waarmee hij de overheid, de politie, de IND en andere instanties bedoelt. Negatieve ervaringen voeden het wantrouwen. Bijvoorbeeld dat de politie ineens voor de deur staat, waarna iemand zo snel mogelijk verhuist om niet vindbaar te zijn. Sommige nieuwkomers hebben juist positieve ervaringen in Nederland met de overheid of de politie, waardoor hun wantrouwen minder wordt.

Voor nieuwkomers die perspectief hebben op een verblijfsstatus is de relatie met de overheid anders, maar ook zij ervaren spanningen en soms wantrouwen. Zij zijn vaak afhankelijk van formele instanties en het overheidsapparaat. Ze moeten bijvoorbeeld wachten op de procedure van de IND of mogen nog niet aan het werk. Asielzoekers schetsen de ervaring dat hun ontwikkeling 'in de wachtstand' wordt gezet.

Voor sommige nieuwkomers is alles dus 'één pot nat' en verbonden met de overheid. Ook het buurthuis. Je kan niet onopgemerkt het buurthuis binnen lopen, zoals bij sommige informele plekken of bijvoorbeeld in de bibliotheek. Mensen denken vaak dat je alleen op afspraak kan komen en dat naar je achtergrond en reden voor bezoek wordt gevraagd. Deze ideeën over het buurthuis vormen een drempel. Volgens experts durven veel nieuwkomers pas naar een plek zoals het buurthuis te gaan als daar een sleutelfiguur van hun gemeenschap aanwezig is.

Veel professionals zeiden in hun interview dat zij graag toegankelijker willen worden voor nieuwkomers, vooral ongedocumenteerde nieuwkomers. Dit doen ze bijvoorbeeld door meer samen te werken met informele organisaties. Ook spraken we nieuwkomers die wél naar het buurthuis gaan. Bijvoorbeeld statushouders die gebruik maken van de hulp bij belastingaangifte in het buurthuis, of asielzoekers die naar verschillende activiteiten in het buurthuis gaan, zoals taallessen en workshops.

Leunen op eigen kring: bonding sociaal kapitaal

Informele ondersteuning binnen de (eigen) gemeenschap is noodzakelijk voor de meeste nieuwkomers. Door het wantrouwen dat ze hebben naar formele voorzieningen wordt dit nog belangrijker. Nieuwkomers gaan daarom op zoek naar hulp in de eigen kring. Ze bouwen dan bonding kapitaal op, bijvoorbeeld in netwerken van landgenoten. Volgens de literatuur is bonding voor veel nieuwkomers in het begin heel belangrijk voor steun en thuisgevoel. Informele netwerken zorgen dat nieuwkomers zelfstandiger zijn en meer invloed hebben op hun eigen leven. Voorbeelden van deze netwerken zijn zelforganisaties van migranten uit hetzelfde land van herkomst, netwerken rondom sleutelfiguren met een bepaalde gedeelde achtergrond

(taal/cultuur/nationaliteit) of een gemeenschap rondom een gedeeld geloof (kerk of moskee). Oost-Europese arbeidsmigranten vinden vaak vooral steun van landgenoten via de kerk, stichtingen, Facebookpagina's of websites in de eigen taal, of landgenoten op straat. Ze gebruiken deze netwerken ook nog als ze langer in Nederland zijn. Ook onder meer de Braziliaanse, Filipijnse, Indonesische en Ghanese ongedocumenteerden vinden vooral ondersteuning in de eigen (in Amsterdam grote) gemeenschappen. Dit is vaak via sociaal schaduwwerk (Welschen e.a., 2020): ondersteuning en ontmoeting via de kerk, moskee, of een stichting. Ook voor Eritrese statushouders is bonding belangrijk. Zij vinden het vaak lastig om hulp te krijgen bij formele voorzieningen omdat ze lastig de taal leren en er een groot cultuurverschil is. Bonding kapitaal bestaat niet alleen tussen mensen uit hetzelfde land van herkomst. Een nieuwkomer vertelde bijvoorbeeld dat zij veel steun krijgt van andere nieuwkomers die, net als zij, een LHBTIQ+ achtergrond hebben.

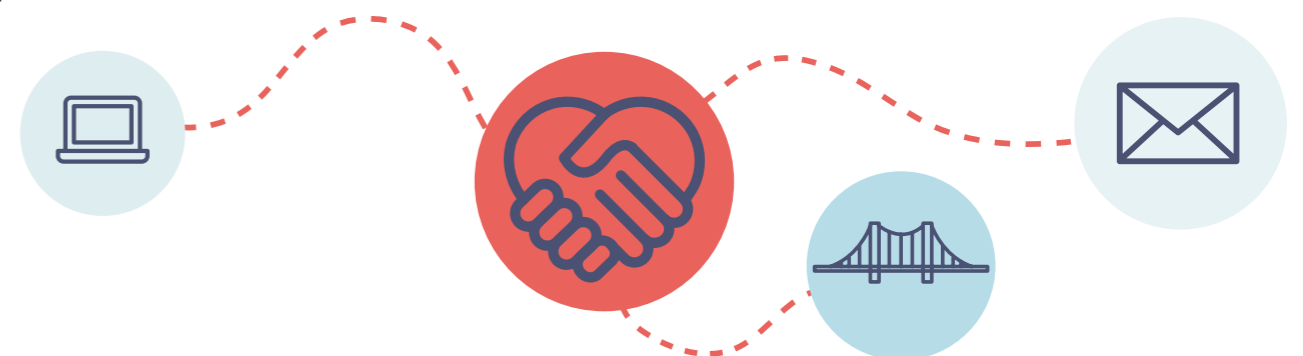
Vanwege het wantrouwen en de opbouw van bonding kapitaal onder nieuwkomers is er een belangrijke rol voor sleutelfiguren. Dit zijn mensen met een zelfde of vergelijkbare achtergrond als de nieuwkomer, die al langer in Nederland wonen. Ze weten vaak meer over het land, de cultuur en de systemen en kunnen daarom een belangrijke gids zijn. Meerdere sleutelfiguren die wij interviewden vertelden dat hun rol verder strekt dan de stadsgrenzen van Amsterdam. Nieuwkomers uit het hele land weten hen te vinden voor ondersteuning en informatie.

Keerzijde van bonding

We zien dat bonding vaak heel positief is voor nieuwkomers, maar het heeft ook negatieve kanten. Soms worden problemen te lang in eigen kring gehouden, terwijl hulp van iemand buiten de groep juist kan helpen. Denk bijvoorbeeld aan tienerzwangerschappen of huiselijk geweld. Omdat nieuwkomers soms weinig contacten buiten de eigen kring hebben, voelen ze zich soms gedwongen om zich aan te passen aan de gemeenschap. Als ze dingen anders doen, worden ze buitengesloten. Ook zijn mensen vaak afhankelijk. We hoorden in de interviews over vrouwen die als nareiziger een afhankelijke verblijfsvergunning hebben en afhankelijk worden gehouden door hun mannelijke partners.

Een probleem waar ongedocumenteerde nieuwkomers en Oost-Europese arbeidsmigranten over vertelden is uitbuiting door landgenoten. Vaak leven zij met weinig geld en in onzekerheid over hun verblijf in Nederland en over behoud van het werk dat ze doen. Landgenoten maken daar misbruik van, bijvoorbeeld met een handel in RNI's (Registratienummer Niet-Ingezetenen), door niet uit te betalen voor werk, of een kamer in hun huis voor veel geld te verhuren.

Vaak is er ook wantrouwen naar elkaar. Een aantal nieuwkomers vertelde dat het binnen de gemeenschap 'ieder voor zich' is, vooral onder degenen zonder (perspectief op) verblijfsstatus. Meerdere nieuwkomers vertelden dat ze weinig landgenoten als (echte) vrienden hebben, omdat deze meestal 'alleen bij je komen als zij iets nodig hebben'. Daarnaast is er vaak onderlinge concurrentie, bijvoorbeeld in het werk. Een Braziliaanse vertelt over de concurrentie bij de verkoop van snacks. Soms is er wantrouwen naar elkaar door verschillen in geloof of politiek standpunt.

Buitengesloten door het systeem

Seidu is 21 als hij op Schiphol aankomt vanuit Ghana. Hij wordt begeleid door een landgenoot, die hem een baan als engineer in zijn bedrijf in Canada heeft beloofd. Seidu en de andere man zijn dus op doorreis. Bij de douane wordt Seidu staande gehouden omdat er iets met zijn visum niet klopt. De man die bij hem was, is spoorloos verdwenen en heeft zijn paspoort meegenomen. Seidu heeft dus geen papieren. Met handboeien om wordt Seidu naar de vreemdelingendetentie gebracht. Hij snapt nauwelijks wat er gebeurt en voelt zich geïntimideerd. "Voor ik het wist, had ik handboeien om en namen ze me mee. Ik probeerde iets te zeggen, maar elke keer bleven ze me onderbreken en beledigen. Ik kende niemand en wist niet wat er gebeurde."

Voor Seidu is het alsof zijn leven instort. Alles voelt voor hem verkeerd. Hij weet niet eens waar hij is en hij verzet zich tegen de bewakers. Dan wordt hij in een afgesloten kamer gezet. "Ze behandelden me als een crimineel, terwijl ik nooit iets verkeerd gedaan heb. Ik werd in een kamer gezet met fel licht. Ze zeiden steeds 'vertel me een goeie leugen'. Ze hadden totaal geen interesse in wat ik te zeggen had. De hele tijd probeerde ik me te herinneren wie ik was." Na acht maanden in vreemdelingendetentie laten ze Seidu gaan, maar hij heeft er psychische problemen aan overgehouden. "Ze hebben me mentaal beschadigd. Soms heb ik nog nachtmerries van die tijd."

Seidu staat op straat en zwerft rond in de stad. Via anderen die op straat leven, komt hij bij een opvanglocatie waar hij kan douchen, iets kan eten en heel soms slapen. Als hij al terecht kan in de nachtopvang, is het er vaak onrustig en rumoerig. Seidu kan slecht tegen prikkels sinds hij in de vreemdelingendetentie zat. Meestal verblijft hij in een park, daar is het tenminste een beetje rustig. Soms slaapt hij in een kerk. "Mijn dag is vol. Elke avond moet je bedenken waar je gaat slapen. Ik moet elke dag proberen om iets eten te vinden en proberen om ergens te kunnen douchen."

Via-via komt Seidu in contact met iemand die zwart betaalde klussen in de Bijlmer heeft, bij Ghanezen, Nederlanders, Somaliërs en Surinamers. Seidu helpt bijvoorbeeld bij verhuizingen, schilderen, spullen sjouwen in magazijnen, schoonmaken in restaurants of bij mensen thuis. Fysiek is het zwaar werk en het betaalt slecht, maar hij is blij dat hij geld kan verdienen. Daarvoor was hij tenslotte vertrokken naar Canada. Een deel van zijn inkomsten stuurt hij naar zijn familie in Ghana. Werken biedt Seidu ook afleiding. "Ik wil werken, want anders gaat mijn hoofd al-

leen maar piekeren." Via de gemeenschap heeft hij nu ook een paar slaapplekken waar hij af en toe gebruik van kan maken.

Seidu krijgt op een gegeven moment veel last van zijn schouder. Dat komt door al dat zware werk, denkt hij. Een jaar lang probeert hij de pijn te verbijten, maar dan gaat het niet meer. Hij kan niet meer werken en moet echt op zoek naar hulp. Hij klopt aan bij een huisarts waar hij vaak langs loopt. Seidu krijgt te horen dat hij er niet geholpen kan worden omdat hij geen geldige verblijfspapieren heeft. Dan vertelt een kennis hem over een artsenspost voor mensen zonder geldige papieren. Seidu krijgt pijnstillers mee en die helpen. Maar is hij niet echt te spreken over de artsen. "Ik voelde me een nummer daar. Ze leken helemaal niet geïnteresseerd in mensen helpen, ze luisterden niet."

Doordat hij een tijd niet kan werken, raakt Seidu depressief. Hij krijgt herbelevingen van zijn nare ervaringen in de vreemdelingendetentie. "Ik zag weer dat witte licht en hoe die mensen me behandelden. Hoe ze me uitlachten." Bovendien is hij continu bang dat hij teruggestuurd wordt naar Ghana. Seidu krijgt gedachten aan zelfdoding. Dan komt hij terecht in een opvangvoorziening van het Leger des Heils. Hij is positief over zijn sociaal werker daar. "Soms zijn we het niet met elkaar eens. Maar aan het eind van de dag luistert ze naar me en probeert ze me te helpen waar zij kan."

Ze behandelen me als een crimineel, terwijl ik nooit iets verkeerd gedaan heb.

Via een andere opvanglocatie hoort Seidu over het Wereldhuis. Daar kunnen mensen zonder geldige verblijfspapieren hulp krijgen. Met weinig vertrouwen besluit Seidu erheen te gaan. Maar hij wordt goed opgevangen. Hij vertelt over wat hij heeft meegemaakt. Ook kan hij hier eten en anderen ontmoeten die in ongeveer dezelfde soort situatie zitten. De herkenning is fijn. Anderen lijken net als hij aan het overleven. Via het Wereldhuis krijgt hij een huisarts. Deze arts helpt goed, zegt Seidu. "Van hem kreeg ik antidepressiva. Hij vraagt me hoe het gaat. Hij luistert naar me zonder oordeel. En hij motiveert me, hij zegt altijd dat alles goed komt."

Maar het leven zonder papieren is nog steeds moeilijk. Hij moet iedere dag door zien te komen zonder hulp van de overheid. Neem alleen al dat je geen bankpas hebt, terwijl je op veel plekken niet meer contant kunt betalen. Als hij terugdenkt aan zijn ervaringen na aankomst in Nederland, voelt hij boosheid. "Het systeem hier is discriminerend en traumatiserend. En het is racistisch." Hij vertrouwt niemand, zegt hij. "Mijn huisarts en de sociaal werker zijn de enigen die ik vertrouw." Met de sociaal werker heeft Seidu het soms over zijn toekomst. Het liefst zou Seidu alsnog gaan werken als engineer, waarvoor hij is opgeleid. Hij zou iets willen doen met duurzame energie. Of dat kan, weet hij nog niet.

Aankomen in Amsterdam

De tijdlijn van Luana uit Brazilië

Luana komt 20 jaar geleden naar Amsterdam om daar te gaan werken als schoonmaakster, net als haar moeder en tante. Doel is een huis in Brazilië kopen. Luana voelt zich veiliger in Nederland en besluit te blijven, ondanks het moeilijke bestaan zonder geldige papieren. Na vele, noodgedwongen verhuizingen woont Luana met haar drie kinderen en inmiddels ex-man in een flat van een huisjesmelker. Ze redt zich met werk vanuit huis en hulp van stichtingen. Ook kent ze nu beter haar rechten.

"Het zou me rust geven als ik weet dat de kinderen hier een toekomst kunnen hebben. Als ze werk kunnen gaan doen dat ze willen doen. Maar dat is nog heel onzeker."

☹️ Kan geen verblijfsdocumenten aanvragen bij IND

Aankomst met moeder

Moeder wordt tijdens bezoek aan Brazilië overvallen en op tv ziet Luana dat Brazilië steeds gevaarlijker wordt. Ze besluit voorgoed in Nederland te blijven.

Ontmoet partner, die ze al kent uit Brazilië

Vanuit huis werken

Zij en man gaan uit elkaar

Tweeling gekregen

Woont met ex-man en kinderen in klein appartement met hoge huur

2004 2008 2012 2014 2016 2020 2023 nu

Moeder keert terug naar Brazilië

Eerste kind geboren

Stichting Giving back van Angolees diaconaal opbouwwerker

Instagram

Bekende via kerk van tante

☹️ Verbleeft in berging bij Braziliaanse man in huis voor 500 euro

Bijles en activiteiten voor de kinderen

😊 Psychosociale hulp van Braziliaanse stichting

😊 Kamer met 5 andere Braziliaanse vrouwen

😊 (Gratis) Engelse taalles

Voedselhulp en andere hulp/steun

😊 Braziliaanse vriendin
Biedt hulp bijv. boodschappen doen met auto

Braziliaanse huisgenoot

😊 Schoonmaakwerk bij mensen thuis

😊 Werk als nagelstylist

Informatie over rechten als ongedocumenteerde

Basisschool kinderen

😊 Helpt zoeken psychologische hulp voor de kinderen

"Ik heb vaak ruzie met mijn ex, maar de huur van 2000 euro kunnen we alleen samen betalen."

Tot ca. 2022 ontelbaar vaak verhuisd van kamer naar kamer, altijd bij of met anderen

😊 NL taalles van vrijwilliger met vijf nieuwkomers

FORMEEL

INFORMEEL

Hulp en uitbuiting in eigen kring

Ayu komt vanuit Indonesië op haar 24e naar Amsterdam. Ze heeft haar man en zoon van twee achtergelaten. In Indonesië werkte ze als onderwijzeres, maar daarmee verdiende ze niet veel. Toen haar man zijn baan kwijt raakte konden ze niet meer rondkomen en ging Ayu op zoek naar ander werk. Ze vond een mooie vacature bij een bedrijf in Amsterdam en belde gelijk het bureau in Yogyakarta. "Ik zou 250 euro per week gaan verdienen. In Indonesië is dat ondenkbaar. Het was wel een grote investering, ik moest 1500 euro betalen, maar daarvoor regelden ze wel alles: het contract, de reis

en een woning. Ik wilde een betere toekomst voor mijn zoon. En zorgen voor mijn man en ouders, die zelf niet meer kunnen werken."

Als Ayu aankomt in Amsterdam en naar de afgesproken plek gaat, is er niemand. Omdat ze wat geld bij zich heeft, kan ze naar een hotel tegenover het station. Het is vies en klein, maar ze heeft in ieder geval een slaapplek. Ze komt erachter dat niets van wat haar is aangeboden waar blijkt te zijn. De baan en het bedrijf bestaan helemaal niet. Na een week is Ayu's geld op en staat ze op straat. Ze belt een verre nicht die in Amsterdam woont voor hulp. De nicht biedt Ayu een tijdelijke slaapplek op haar kamer. "Ik was zo dankbaar dat ik bij haar kon slapen, anders had ik op straat moeten slapen. Maar het was wel vol. Er sliepen al veel mensen bij elkaar op die kamer. Eigenlijk paste er echt niet nog iemand bij."

De nicht van Ayu maakt schoon bij mensen thuis. Ze helpt Ayu om een advertentie op te hangen in de supermarkt, zodat ze zelf ook als schoonmaakster kan gaan werken. Eigenlijk wil ze helemaal niet als schoonmaakster werken, maar ze beseft dat ze geen keus heeft. Haar nicht geeft haar tips over hoe ze met haar klanten moet omgaan en gaat de eerste keer met haar mee. Via mond-op-mondreclame heeft Ayu na een tijdje meerdere adressen van mensen bij wie ze schoonmaakt. Ze kan nu tenminste iets bijdragen aan de huur. Ze is dankbaar voor de hulp. "Mijn nichtje heeft ervoor gezorgd dat ik kon overleven".

Op zoek naar meer werk solliciteert Ayu bij een Surinaams-Javaans restaurant. Ze houdt tenslotte van koken. Maar ze mag alleen schoonmaken en afwassen. Ze wordt regelmatig uitgescholden en krijgt maar 2 euro per uur. "Ze zeiden tegen me, als je gaat klagen, dan melden we je bij de politie en dan word je teruggestuurd naar Indonesië." Ayu komt in contact met de Indonesische gemeenschap via de moskee waar ze soms heen gaat met haar nicht. "De mensen daar hielpen me aan ander werk. Dus ik stopte bij dat restaurant. En later hielpen ze me ook aan een kamer. Die deelde ik met andere mensen, maar ik had wel een slaapplek."

Na ongeveer twee jaar verdient Ayu genoeg om een eigen kamer te huren. De kamer wordt onderverhuurd door een Indonesisch gezin, dat zelf ook in het appartement woont. Ayu betaalt 600 euro voor een kleine kamer. Het gezin wil dat zij ook het huis schoonmaakt en kookt. "Dan had ik de hele dag al schoongemaakt en dan moest ik 's avonds ook nog schoonmaken en koken. Door je eigen gemeenschap word je ook uitgebuit." Vele verhuizingen volgen, van kamer naar kamer, altijd binnen de gemeenschap, omdat het niet anders kan. Soms vallen verhuurders haar seksueel lastig. Soms staat ze ineens op straat, bijvoorbeeld omdat de politie aan de deur is geweest.

Na vier jaar laat Ayu haar man en kind overkomen op een toeristenvisum. Ze wonen samen in een kamer waar ze 850 euro voor betalen. Ze zijn blij weer bij elkaar te zijn. Maar ze voelen zich ook onderdrukt in hun kamer. "We mogen niet veel geluid maken, of anderen ontvangen, want de verhuurder is bang dat de burens de politie bellen, of zoiets. Mijn zoon vroeg een keer aan me: Mama, wat hebben wij fout gedaan dan? We hebben niks gedaan, maar hoe leg ik hem dat uit?"

Mensen maakten me altijd bang dat ik terug moest naar Indonesië en daarom maakte ik mezelf onzichtbaar.

Een andere Indonesische vrouw vertelt Ayu dat zij lid is geworden van een stichting die is opgericht door een groepje Indonesische arbeidsmigranten, de Indonesian Migrant Workers Union (IMWU). Ze nodigt Ayu uit voor een bijeenkomst. Daar komt ze andere mensen tegen die bijna dezelfde ervaringen hebben als zij. Velen zijn opgelicht door dezelfde persoon en worden ook uitgebuit door kamerverhuurders en werkgevers. Ze is opgelucht dat ze niet de enige is. Ze hoort dat ze meer rechten heeft als ongedocumenteerde dan ze dacht. "Je mag naar het ziekenhuis. En je kan best gedag zeggen tegen de politie. Mensen maakten me altijd bang dat ik terug moest naar Indonesië en daarom maakte ik mezelf onzichtbaar."

Ayu en haar man worden ook lid van de IMWU. Ze gaan vaak naar de bijeenkomsten. Soms zijn er ook professionals zoals een politieagent of een advocaat. "Ik heb meer zelfvertrouwen gekregen, doordat ik nu meer weet en doordat je met een groep bent. Het voelt goed om te strijden voor onze rechten."

Ze zou graag yogales gaan geven aan de andere leden van de stichting. Ze is een keer langs het buurthuis gegaan om te vragen of ze een ruimte kan huren. Maar ze krijgt te horen dat dat 'lastig' is omdat ze geen papieren heeft. Dat is iets wat ze vaak heeft gehoord. "Veel medewerkers bij instanties, zoals het ziekenhuis of de gemeente, weten niet wat ze moeten doen met ons. Dan zeggen ze, 'we moeten hier meer over weten'. Maar waarom maken ze het zo moeilijk? Het zou al zoveel schelen als we een zorgverzekering kunnen afsluiten. We doen belangrijk werk hier. Onze klanten hebben ons nodig. Laat ons legaal hier verblijven."

Wegwijs

Formele voorzieningen in de sociale basis, zoals een buurthuis, blijken lang niet altijd goed in beeld bij nieuwkomers. We noemen dit een gebrek aan routekennis. Nieuwkomers hebben te weinig linking kapitaal. Dat zijn de contacten met de instanties en overheidsinstellingen die je verder kunnen helpen om je weg te vinden 'in het systeem'. Als je veel linking kapitaal hebt, is het bijvoorbeeld makkelijker om de weg te vinden naar hulpverleningsinstanties of naar mogelijkheden voor een opleiding en werk. En om "de taal te spreken" van de wereld van instanties.

Vooral bezig met overleven

Nieuwkomers zonder (perspectief op) verblijfsstatus zijn vaak vooral bezig met 'overleven'. Dit zijn ongedocumenteerde mensen en Oost-Europese arbeidsmigranten. Vooral (maar niet alleen) als zij dakloos zijn, zijn zij bezig om te zorgen voor basisbehoeften, zoals eten, een slaap- of woonplek en geld. Vaak werken ze de hele week om rond te komen. Er is geen ruimte om naar een buurthuis gaan. Toch zou de *institutionele sociale basis* ook deze nieuwkomers kunnen helpen bij sommige ondersteuningsbehoeften. Een informele organisatie die nieuwkomers helpt met problemen rondom werk vertelt dat zij ook veel andere vragen krijgen van Oost-Europese arbeidsmigranten, bijvoorbeeld over registratie bij de gemeente, DigiD, zorgverzekering, en een huis of baan vinden. Ook signaleert ze sociale problemen op het gebied van bijvoorbeeld opvoeding, relaties en mentale gezondheid. Daarnaast denkt zij dat deze arbeidsmigranten juist behoefte hebben aan sociale contacten en informatie over de gang van zaken in Nederland.

Voor veel nieuwkomers zonder geldige papieren is het vaak al moeilijk om toegang te krijgen tot de basishulpverlening, zoals acute medische hulpverlening. Toegang tot GGZ of hulp van een welzijnsvoorziening is nog lastiger. Onze interviews bevestigen inzichten uit de literatuur dat nieuwkomers zonder geldige verblijfsdocumenten vaak niet weten waar zij recht op hebben. Of dat ze het wel weten, maar dat het niet lukt om de hulp waar ze recht op hebben te krijgen. Dit komt ook doordat veel professionals in de sociale basis en in eerstelijnszorg niet weten dat, en hoe ze ongedocumenteerden of Oost-Europese arbeidsmigranten kunnen helpen. Zij zijn vaak niet op de hoogte van de rechten van deze groepen (Rözer e.a., 2023). Amsterdam heeft wel ondersteuning voor nieuwkomers zonder geldige verblijfsdocumenten. En die wordt ook door sommigen gevonden. Zo zegt een nieuwkomer dat zij, na 20 jaar in Amsterdam, nu veel beter weet op welke hulp zij recht heeft als ongedocumenteerde. Maar zij merkt dat veel professionals dat niet weten.

Geen ervaring met formele voorzieningen

Een andere reden dat nieuwkomers niet bij de formele voorzieningen komen is dat ze niet weten dat ze bestaan of wat het zijn. Voor veel nieuwkomers zijn buurthuizen of buurtteams helemaal nieuw. Oost-Europese en Oekraïense nieuwkomers vertellen dat deze voorzieningen niet bestaan in hun land van herkomst. Ze zijn gewend om problemen zelf op te lossen en niet met anderen te delen. Een professional vertelt ook dat statushouders die in een nieuwe wijk gaan wonen, vaak niet zelf naar het buurthuis gaan. Zij weten niet dat het er is. En als ze dat wel weten, dan weten ze niet goed wat ze er kunnen doen.

Er zijn ook nieuwkomers die al hun hulp krijgen van één voorziening, bijvoorbeeld de opvangvoorziening waar zij wonen. Ze zijn dan soms erg afhankelijk van die ene plek of een specifiek persoon. Dit hoorden wij bijvoorbeeld over Oekraïense ontheemden in een opvang. Zij hebben vaak veel praktische hulpvragen, maar willen het liefst op de opvanglocatie hulp krijgen. Want daar kennen de mensen hen en kunnen ze vaak in hun eigen taal spreken. Ze zijn bang

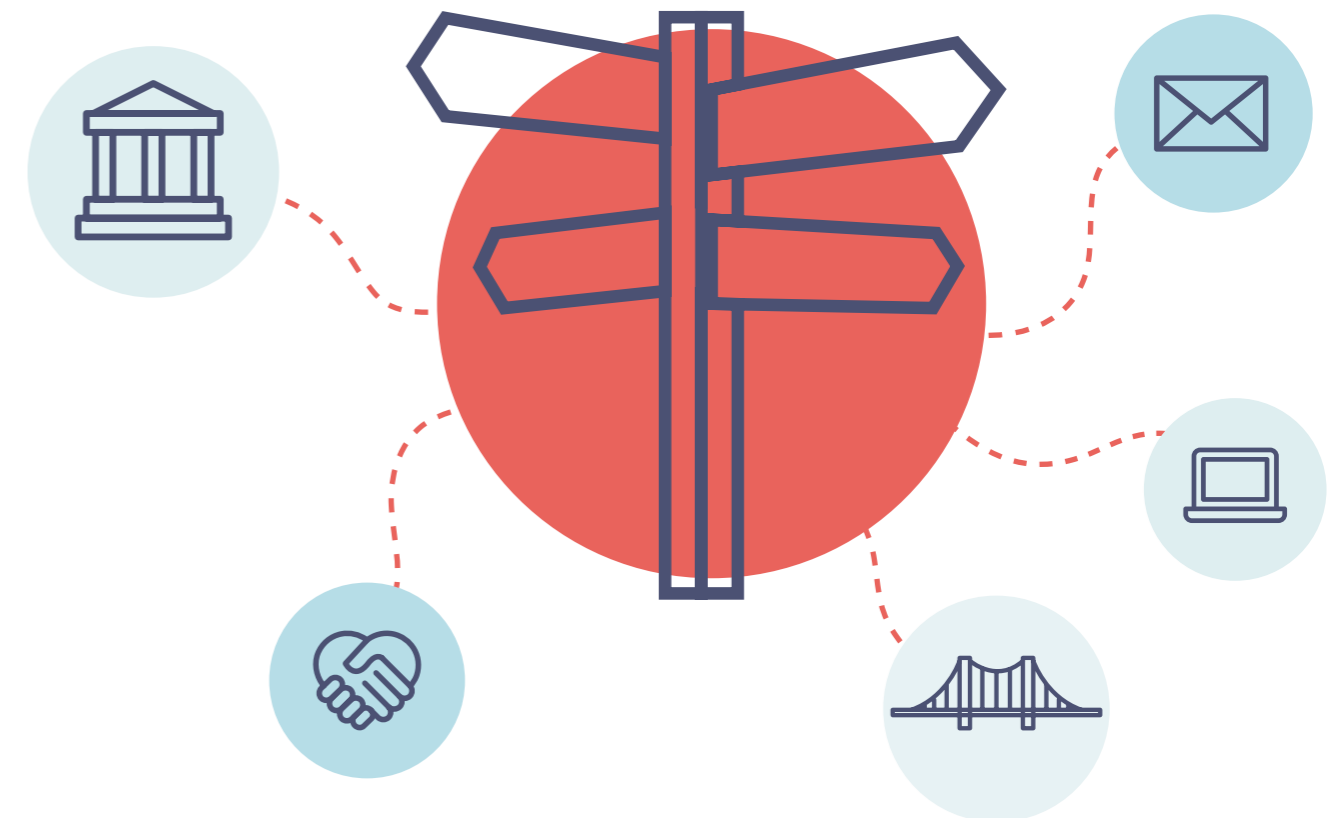
dat ze bij een andere locatie niet goed begrepen worden. En een Oost-Europese nieuwkomer vertelde dat hij zich het meest thuis voelt in de gebruikersruimte van het inloophuis waar hij dagelijks komt. Daar begrijpen mensen hem, maar het maakt het ook moeilijk om te stoppen met zijn verslaving. Asielzoekers komen soms helemaal niet buiten het AZC. Een nieuwkomer vertelt dat zij andere bewoners in haar AZC aanmoedigt om de wijk in te gaan. Voor veel asielzoekers is dat nog moeilijk, bijvoorbeeld door de taalbarrière of omdat ze niet weten hoe het OV in Nederland werkt.

Het ingewikkelde systeem van (opvang)voorzieningen zorgt ervoor dat ook nieuwkomers die al (meer dan) een paar jaar in Nederland zijn, de weg naar instanties maar moeilijk weten te vinden.

Waar komen nieuwkomers wel?

Alleen al door de taalbarrière gaan veel nieuwkomers vaak niet naar een formele voorziening. Zij zoeken en vinden vooral ondersteuning en ontmoeting in de informele sociale basis. Ze gaan bijvoorbeeld naar stichtingen en geloofsgemeenschappen met mensen uit hun land van herkomst. Daarnaast gaan zij ook naar (meer) informele voorzieningen speciaal voor nieuwkomers. Vaak komen daar nieuwkomers, vaak statushouders of ongedocumenteerden, met verschillende migratieachtergronden. Op deze plekken is er soms wel bridging. Het zijn daarom belangrijke plekken waar vragen en problemen van nieuwkomers duidelijk worden.

Voor sommige nieuwkomers is de school van hun kinderen de enige ingang naar contact met instanties. Of naar contact met mensen buiten de eigen kring, dus mensen met een andere (migratie)achtergrond of Nederlandse achtergrond. Zo ontstaat bridging kapitaal, bijvoorbeeld op het schoolplein of via een gezamenlijke taalles. Als de taalles stopt of de kinderen van school zijn kan deze bron ineens wegvallen. Dan worden nieuwkomers weer afhankelijk van de eigen groep.

Waar vind je hulp als het mis gaat?

Mihai (37) woont met zijn vrouw Alin (32) en twee jonge kinderen in Amsterdam. De eerste keer dat hij vanuit Roemenië naar Nederland kwam is zo'n 15 jaar geleden. Hij kwam toen voor seizoenswerk in de kassen in het Westland. In die 15 jaar heeft hij vaak in Nederland gewerkt, maar ook in Duitsland en Frankrijk. Altijd tijdelijke baantjes en lastige woonsituaties. "Soms sliepen we met 25 mensen op een kamer. Daar betaalde ik dan 500 euro voor, stel je voor!" Buiten het seizoenswerk vindt hij werk en woonplekken via-via, gewoon door andere Roemeense mensen aan te spreken op straat.

"Vaak heeft iemand wel iets te doen. Schoonmaakwerk, pakketjesbezorger, achter de bar in een café, dat soort dingen."

Tussen het werken door gaat hij terug naar Roemenië om zijn vader te bezoeken. Zijn vader is ziek en kan zijn medicijnen niet betalen van zijn kleine pensioen. Het liefst zou Mihai voor hem zorgen en dichtbij zijn, maar dat gaat niet. "Om hem te helpen moest ik wel in het buitenland gaan werken. In Roemenië maakt het niet uit waar je werkt of welke functie je hebt, je wordt toch slecht betaald." Met het werken in het buitenland verdient hij genoeg om voor zichzelf te zorgen en zijn vader te helpen. Elke maand stuurt hij een bedrag naar hem op en wanneer hij wat meer geld heeft gaat hij op bezoek.

Op een van die reizen naar huis leert hij Alin kennen en ze worden verliefd. Als zij zwanger wordt, neemt hij haar mee naar Nederland, waar hij via een neef bij een bouwbedrijf kan werken. Ze wonen met het hele gezin op een kamer en delen het huis met de andere werknemers van het bouwbedrijf. Om de huur te betalen gaat ook Alin werken. Via de vrouw van een van Mihai's collega's vindt ze werk als schoonmaakster in een nagelstudio. In het begin neemt ze hun zoon mee naar haar werk, waar hij slaapt terwijl zij schoonmaakt. Op een gegeven moment is hij daar te oud voor en weet Alin niet goed wat ze moet doen. Ze weet niet hoe de kinderopvang in Nederland werkt, maar vindt na lang zoeken gelukkig via een Roemeense facebookgroep een oppas.

Twee jaar geleden krijgt Mihai een ongeluk op zijn werk, waardoor hij geopereerd moet worden aan zijn knie. "Toen dat gebeurde kwamen we er achter dat eigenlijk niks goed geregeld was. Ik was niet verzekerd, want niemand had mij gezegd dat dat moest." Zijn werkgever weigert hem te helpen met de kosten voor de operatie. Ook ontslaat hij Mihai, omdat hij niet meer kan werken. Zonder zijn inkomsten kunnen ze de huur voor de kamer niet meer betalen en zijn baas dreigt hem met gezin en al op straat te zetten.

Mihai voelt zich schuldig tegenover zijn gezin. "Vroeger had ik ook onzekerheid. Ik werd per week betaald, soms per dag, en de volgende dag kon alles in een keer anders zijn. Maar nu heb ik een vrouw en kinderen. Ik moet toch voor hen zorgen." Tegelijkertijd weet hij niet hoe hij zijn problemen op moet lossen of wie hem kan helpen. Ook Alin wordt wanhopig, want ze ziet hoe ongelukkig Mihai is en de problemen stapelen zich op. "Ik wist niet wat ik moest doen," vertelt ze. "We hadden niet veel contacten en ik kende geen Roemeense organisaties in Nederland. De enige persoon die misschien kon helpen was de neef van mijn man. Hij woont hier al lang en spreekt een beetje Nederlands, maar ik kon onze problemen niet met hem bespreken. Dat doe je gewoon niet."

Hun oudste zoon gaat inmiddels naar school, waar hij Nederlands leert. "Mihai en ik spreken geen Nederlands," zegt Alin. "We waren altijd te druk om de taal te leren. We werkten 60 uur per week! Onze vrije tijd wilden we met de kinderen doorbrengen of we gingen naar de kerk. Er was gewoon geen tijd of geld voor."

Nu wil Alin wel graag Nederlands leren om haar zoon te helpen op school en met de andere moeders te praten. Ook wil ze graag sportlessen voor haar zoon regelen, maar ze weet niet goed hoe. "Alle andere jongens in zijn klas zitten op voetbal, maar ik kan niemand vragen hoe dat werkt omdat ik de taal niet spreek. En wat als het duur is? Wij hebben geen geld daarvoor."

**Ik wist niet dat zo iets bestond.
In mijn land hebben we dit niet.**

Ondertussen zit Mihai nog steeds thuis vanwege zijn knie. Hij voelt zich nutteloos en eenzaam. Het liefst wil hij weer wat gaan doen, maar werken

kan hij nu niet. "Ik ben de hele dag alleen. Ik wil gewoon iets doen, ergens waar ik met mensen kan praten, in plaats van alleen thuis te zitten."

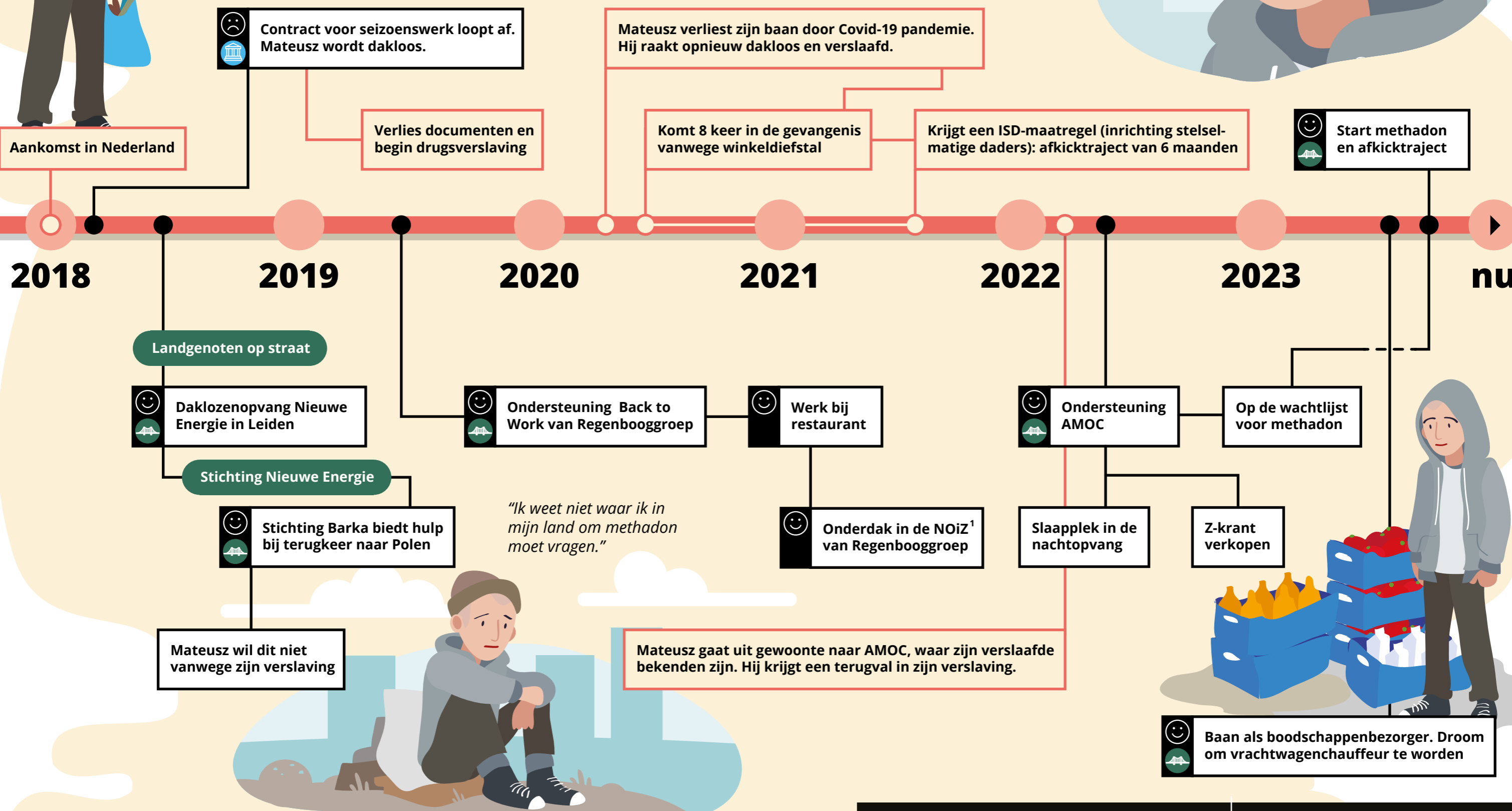
Alin besluit contact op te nemen met Fairwork, omdat zij hen eerder ook goed geholpen hebben. Helaas kunnen ze deze keer niet helpen, maar ze vertellen haar over het buurthuis. Ze is positief verrast door alle dingen die je daar kunt doen. "Ik wist niet dat zo iets bestond. In mijn land hebben we dit helemaal niet." Deze week gaat haar zoon voor het eerst naar de judo-les in het buurthuis. Daar is ze erg blij mee. Eigenlijk wil ze zelf graag de taalles volgen, maar dat kan alleen 's middags en dan is ze aan het werk. Mihai twijfelt nog of hij naar het buurthuis wil gaan. "Ik spreek bijna geen Nederlands, dus wat heb ik daar dan te zoeken," verzucht hij.

Aankomen in Amsterdam

De tijdlijn van Mateusz uit Polen

Mateusz (28) komt uit Polen naar Nederland om in de kassen te werken. Na 6 weken loopt zijn contract af en staat hij letterlijk op straat. Hij raakt verslaafd aan heroïne. Via een Poolse stichting krijgt hij hulp. De meeste van zijn contacten zijn ook dakloos en verslaafd. Daarom voelt hij zich in de gebruikersruimte van de opvang eigenlijk het meeste thuis, wat afkicken lastig maakt. Inmiddels werkt hij als bezorger en krijgt hij hulp bij zijn verslaving.

"De inloop voor Oost-Europeanen die verslaafd zijn en op straat leven is heel belangrijk, maar het maakt hen ook afhankelijk. Sommige mensen komen hier al 20 jaar."

FORMEEL

INFORMEEL

1: NachtOpvang in Zelfbeheer

In isolement

Safa (26) woont nu bijna 6 jaar in Amsterdam. Ze is via haar man naar Nederland gekomen. Ze trouwden in Turkije en kregen twee kinderen voordat hij naar Europa ging. Vijf jaar later had hij een huis en een verblijfsvergunning in Nederland en liet hij Safa en de kinderen naar hem toe komen.

Voor Safa is het een grote verandering om ineens in Nederland te wonen. Het weer is anders en ze spreekt de taal niet. Ook kent ze bijna niemand, behalve de familie van haar man, die bij hen in de wijk wonen. Toen ze hier net kwamen

wonen kwam ze wel eens de burens tegen in de lift. Zij groetten haar altijd, maar Safa was bang om iets terug te zeggen. "Ik weet niet wie die mensen zijn of wat ze van mij denken. Ik was in een vreemd land waar alles anders was en ik sprak de taal niet. Misschien doe ik iets fout en vinden mensen mij raar, dus ik zei niks."

Een keer per week gaat Safa naar de Turkse supermarkt om de hoek voor boodschappen, maar verder zit ze thuis. Omdat ze de taal niet spreekt en de stad niet goed kent, blijft ze binnen. "Mijn man zei ook dat het niet goed is voor vrouwen om alleen naar buiten te gaan. Hij zei dat het in Nederland niet veilig is. Ik wist niks van Nederland, dus ik geloofde dat. Ik deed wat hij zei, dat was ik gewend." Af en toe gaat ze met haar man mee naar buiten. Dan gaan ze op familiebezoek of naar een bruiloft. Soms gaan ze met de kinderen naar het park en spelen deze met hun neefjes en nichtjes. Eén keer neemt haar man Safa mee naar een gesprek bij de Gemeente. "Ik sprak geen Nederlands, dus ik kon die mevrouw niet verstaan. Mijn man zei dat ze wilde weten of het goed ging met de kinderen op school."

Dat ze veel in huis is, is voor Safa niet heel anders dan vroeger. "Ik was altijd met mijn kinderen thuis. Als zij naar school gingen, deed ik het huishouden. Het was normaal voor mij. Zo was het in Turkije ook, maar daar woonde ik bij mijn familie, er waren altijd mensen in huis. Hier was ik alleen." Ook is haar man bijna nooit thuis. Hij werkt en gaat daarna vaak naar zijn vrienden in het theehuis. In de tijd dat ze alleen thuis is, heeft Safa veel tijd om na te denken. Op een gegeven moment besluit ze dat ze meer wil doen dan thuiszitten. "Ik hoor van mijn dochters dat andere moeders werken, of zelfs dat zij een lerares hebben die ook Turks is. Als die andere vrouwen dat kunnen, waarom zit ik dan altijd thuis? En wat voor voorbeeld is dat voor mijn dochters?"

Als Safa aan haar man vertelt dat ze graag wil werken, wordt hij boos. Vindt ze soms dat hij niet genoeg verdient om voor het gezin te zorgen? Safa is teleurgesteld in de reactie van haar man. Ook weet ze niet waar ze zelf kan beginnen

zonder zijn hulp. Ze spreekt geen Nederlands en heeft hem altijd nodig om te vertalen. Na veel ruzie besluit haar man dat ze de kinderen naar school mag brengen en halen, zo komt ze buiten en heeft ze iets anders te doen dan het huishouden.

In het begin is het voor Safa niet zo bijzonder. Na het uitje naar school zit ze toch weer alleen thuis. Maar dan ziet ze op het prikbord in de school een flyer voor taallessen bij de Turkse moskee. "Ik keek altijd op het prikbord, maar ik snapte niks van alle posters. Toen was er opeens een flyer in het Turks!" De lessen zijn overdag, als haar man werkt, dus misschien kan ze die volgen zonder dat hij het weet. "De eerste keer dat ik ging, was ik bang. Ik dacht: 'wat als iemand mij herkent en tegen mijn man vertelt dat ik hier ben?' Gelukkig was die lerares heel lief. Ze gaf mij thee en sprak ook Turks, dus ik kon met haar praten."

Langzaam begint Safa meer zelfvertrouwen te krijgen. Het Nederlands leren gaat moeilijk, maar ze is trots dat ze dit zelf is gaan doen. Bij de

taalles ontmoet ze andere vrouwen, ook andere Turkse vrouwen, en een van hen nodigt haar uit voor de vrouwengroep van de Moskee. Bij die groep leert ze andere vrouwen kennen die net als zij niet werken en geen Nederlands spreken. "Ik schaamde mij dat ik niks weet van Amsterdam en altijd thuis ben omdat ik bang was. Het was fijn om te zien dat er meer vrouwen zijn zoals ik, dat het niet mijn schuld is."

Ondertussen weet haar man niet dat zij overdag naar de taallessen en de vrouwengroep gaat. Nu Safa deze contacten met andere vrouwen heeft, wordt ze steeds bozer op zijn gedrag. "Hij wil maar dat ik alleen maar kook en schoonmaak. Hij is nooit thuis en behandelt mij als werkster," zegt ze. Toch blijft ze bij hem, omdat ze niet weet hoe ze weg kan gaan.

Bij de vrouwengroep zijn er meer vrouwen in zo'n situatie. "Als we weggaan, hebben we geen recht meer op verblijf in Nederland. Dat heb ik geleerd bij de vrouwengroep. Ze zeggen ook dat mijn kinderen dan waarschijnlijk bij de man blijven." Ook is Safa bezorgd over de mening van anderen, bijvoorbeeld de familie van haar broer. "Zij zijn ook mijn enige familie hier in Nederland. Als ik wegga bij mijn man dan kan ik daar niet meer komen. Ze zouden mij niet meer willen zien. Een gescheiden vrouw, dat kan niet."

Het was fijn om te zien dat er meer vrouwen zijn zoals ik.

Waardigheid

Veel nieuwkomers vertelden over ervaringen die te maken hadden met het thema waardigheid. Op verschillende manieren en op verschillende momenten in het aankomsttraject ervaren veel nieuwkomers een gebrek aan waardigheid.

Er zijn verschillende soorten waardigheid. Deze gaan over waardigheid in de context van de maatschappij, waardigheid voor jezelf en waardigheid in relatie tot andere mensen.

- **Maatschappelijke waardigheid** is het recht van mensen op zelfbeschikking (het recht op eigen keuzen en zelfstandigheid, als persoon en als groep) en een rechtvaardige behandeling. Daarbij horen ook de maatschappelijke beeldvorming, respect en begrip die mensen krijgen.
- **Persoonlijke waardigheid** is de persoonlijke ervaring van betekenis, identiteitsgevoel, zelfbeschikking en zelfbewustzijn. Hierbij is de vraag: wat is belangrijk voor een positief zelfgevoel en wanneer komt dat in het gedrang? Voor veel mensen in westerse landen is zelfbeschikking een belangrijke voorwaarde voor persoonlijke waardigheid.
- **Relationele waardigheid** komt naar voren in de relaties tussen mensen: zich verbonden voelen met anderen, gezien worden en behandeld worden als een persoon die ertoe doet, gewaardeerd worden om je sociale rollen en wederkerigheid ervaren.

(Ontleend aan: Eigen regie en waardigheid in de zorg: een kwestie van persoonsgerichte praktijkvoering van G. Jacobs en B. Janssen, 2018).

Waardigheid heeft voor nieuwkomers vaak te maken met **autonomie**: hoeveel invloed je hebt op jouw eigen leven. Mag je zelf kiezen waar je woont of wat voor werk je doet? Mag je zelf beslissen welke kleren je draagt? Als mensen weinig autonomie hebben dan tast dat het gevoel van waardigheid aan. Nieuwkomers hebben vaak het gevoel dat zij minder autonomie hebben omdat ze afhankelijk zijn van de overheid ('het systeem') of invloedrijke mensen binnen de eigen gemeenschap.

Als volwaardig persoon gezien worden

Veel nieuwkomers voelen frustratie over hun interactie met het systeem of de Nederlandse samenleving. Vaak komt dat omdat ze het gevoel hebben dat ze niet als volwaardig persoon gezien worden. Mensen zien hen alleen als 'ongedocumenteerde', een 'vluchteling' of 'asielzoeker'. Een nieuwkomer vertelt dat ze graag met internationale studenten omgaat omdat ze dan gewoon een student is en geen vluchteling. Een andere vertelt dat ze een Duitse vriendin heeft gemaakt tijdens een open dag van het AZC. Vrienden maken met Nederlandse mensen gaat moeilijk, zegt ze, omdat zij altijd vragen stellen over hoe het is om te wonen op het AZC of om een asielzoeker te zijn.

Een andere oorzaak waardoor nieuwkomers zich vaak niet als volwaardig persoon gezien voelen is hun afhankelijkheid van het systeem. Asielzoekers vertellen dat hun leven 'in de wachtstand' staat. Dit is zo voor asielzoekers die wachten op een beoordeling van hun aanvraag, maar ook statushouders die nog in een AZC wonen omdat zij nog geen woning hebben. Iemand vertelt dat ze depressief wordt van het wachten. Ook maakt het de relatie met haar partner moeilijk. Omdat ze nu allebei werk hebben gaat het beter, maar een eigen woonplek zou hen echt de ruimte geven om 'zichzelf te zijn'.

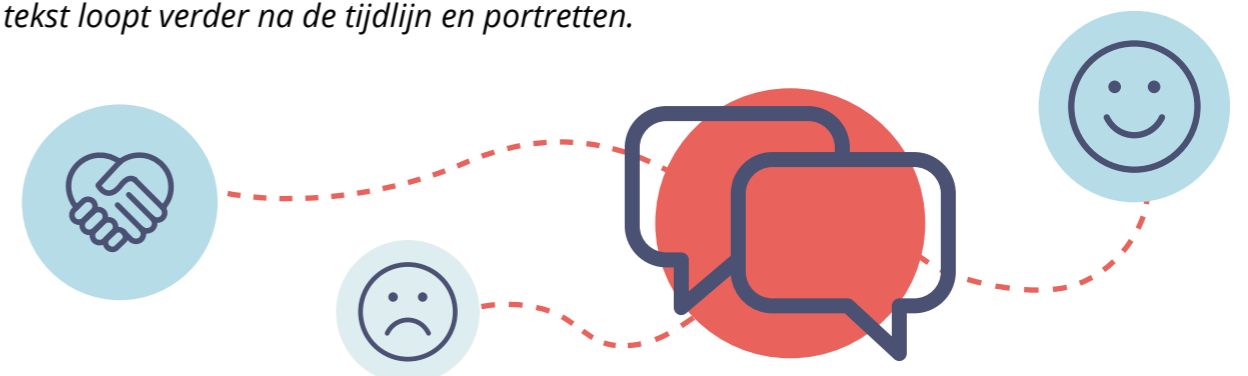
In de verhalen van ongedocumenteerde nieuwkomers, en Oost-Europese arbeidsmigranten die op straat leven, komt duidelijk naar voren dat zij zich vaak niet als mens gezien en behandeld voelen. Zij worden (deels) buitengesloten uit de samenleving. Hun basisrechten worden keer op keer geschonden. Zij worden op verschillende manieren uitgebuit, vernederd of bedreigd, in het werk, op de woonplek, binnen de gemeenschap maar ook door het systeem. Bijvoorbeeld als ze niet worden toegelaten tot opvang of hulp, ook als ze daar wel recht op hebben. Of steeds weer boetes krijgen van de politie voor buiten slapen, terwijl er veel te weinig opvangplekken zijn voor dakloze Oost-Europese nieuwkomers, zoals iemand vertelde. Het systeem maakt het deze nieuwkomers erg lastig om 'mee te doen' in de samenleving.

Vooraf statushouders vertellen dat zij het gevoel hebben dat zij niet op hun eigen niveau in de samenleving kunnen meedoen bijvoorbeeld omdat ze de Nederlandse taal nog niet goed spreken. Door de Amsterdamse Aanpak Statushouders vinden statushouders sneller werk, maar voor veel statushouders is dit niet het werk wat zij zoeken. Zij voelen druk om snel 'aan het werk' te komen, ook als dit niet het werk is wat zij willen. Een statushouder vertelt dat zij goed Engels spreekt en graag werk wil dat past bij haar universitaire opleiding, maar dit lukt niet omdat ze geen werkervaring heeft. Haar klantmanager wil dat ze werk op een lager niveau gaat doen zodat ze sneller aan het werk kan. Ook hoorden we vaak dat statushouders alleen vrijwilligerswerk mogen doen. Vaak begrijpen zij wel waarom bepaalde dingen niet kunnen, maar hebben ze het gevoel dat er niet goed naar hen geluisterd wordt. In de praktijk voelen zij zich vaak nog niet echt 'erbij horen', nog geen volwaardig burger.

Binnen andere groepen nieuwkomers doen degenen die werken bijna altijd ander werk dan zij kunnen of zouden willen. Ook hier zijn nieuwkomers die hoogopgeleid zijn. Een ongedocumenteerde die werkt als schoonmaker vertelt dat hij een bedrijf zou willen oprichten om organisaties te adviseren bij het oplossen van problemen, wat hij nu 'zwart' doet. Daarnaast wil hij een stichting oprichten voor jongeren met psychische klachten. Maar beide lukken niet zonder geldige verblijfspapieren. Deze man heeft een stichting met veel leden en daardoor bridging kapitaal, maar hij wordt daarnaast, zoals hij zelf zegt, 'nog steeds onderdrukt' op allerlei gebieden.

Ook op plekken waar nieuwkomers op het oog goed de weg naartoe vinden en ondersteuning krijgen, kunnen spanningen rondom autonomie ontstaan. Zo vertelt een Oost-Europese nieuwkomer dat het inloopcentrum goede hulp biedt, maar ook een vorm van afhankelijkheid in stand houdt bij dakloze, drugs gebruikende nieuwkomers zoals hij zelf.

Deze tekst loopt verder na de tijdlijn en portretten.

Every day, ground hog day

Sayed (32) is nu ongeveer 9 maanden in Nederland. Sinds hij vanuit Afghanistan naar Nederland is gevlucht heeft hij al in verschillende AZC's gezeten. Nu woont hij al bijna 6 maanden op een boot. Dit is een noodopvanglocatie in Amsterdam waar hij een kleine kamer deelt met 3 andere mannen. "Twee Syriërs en iemand uit Yemen." Hoewel hij het nu best goed met zijn kamergenoten kan vinden, is hij het vele verhuizen zat. "In het begin deed ik veel, bijvoorbeeld vrijwilligerswerk en activiteiten op het kamp en soms ook in de wijk. Ik was echt actief, maar nu ben ik moe."

Ook het lange wachten op alles is enorm frustrerend voor Sayed. "Je bent altijd aan het wachten. Wachten op je interview, wachten op een overplaatsing, wachten op de beslissing op je interview, wachten voor het W-document," zegt hij. "Op dit moment wacht hij vooral ongeduldig op het W-document. Dit heeft hij nodig om te kunnen werken in Nederland, maar het duurt erg lang voordat hij aan de beurt is. Dat is jammer, want Sayed wil graag aan de slag. "Ik ben klaar om te werken hier in Nederland. In mijn land kon ik mijn werk niet goed doen, maar hier is er vrijheid en kan ik zonder angst zeggen wat ik wil. Bovendien wil ik iets te doen hebben. Hier op het kamp word ik gek."

Een andere belangrijke reden dat Sayed wil werken is dat hij geld naar zijn gezin wil sturen. Zijn vrouw en twee jonge kinderen zijn nog in Afghanistan. Ze wonen bij zijn moeder in huis, in een klein, afgelegen plaatsje. Eigenlijk zijn ze daar niet veilig en Sayed maakt zich grote zorgen, want zijn gezin is moeilijk bereikbaar. "Ik doe de hele dag niks, maar mijn hoofd is altijd druk. Ik voel mij een slechte man en vader, maar er is niks dat ik kan doen. Alleen maar wachten."

Om de zorgen even uit zijn hoofd te zetten leest Sayed graag. Hij was dan ook blij toen er een paar weken geleden een bibliotheek werd geopend op het AZC. "Als ik een boek kan lezen, dan ben ik even ergens anders," zegt hij, maar helaas heeft de bibliotheek maar weinig boeken in het Farsi. Zijn Engels is eigenlijk niet goed genoeg om een boek te lezen en Nederlands spreekt hij niet. "Het liefst zou ik de taal leren, maar omdat ik geen status heb mag ik alleen meedoen met taallessen door vrijwilligers, niet de echte lessen. Je staat eigenlijk op een soort tweede rang."

De vrijwillige taallessen waar hij wel heen kan zijn op een plek in de wijk. Samen met een vriend die Engels spreekt heeft hij zich hiervoor ingeschreven om in elk geval te beginnen. Na een lange wachttijd krijgt hij een uitnodiging om mee te

doen, maar omdat de lessen precies op het moment zijn dat hij zijn stempel moet halen tijdens de wekelijkse registratie kan hij niet meedoen. "Ik heb gevraagd of ze mijn stempelmoment konden verzetten. Er zijn twee momenten op de dinsdag, dus ik dacht dat ik misschien in de ochtend kon komen stempelen. Ze zeiden wel dat ze zouden kijken, maar daarna heb ik niks meer gehoord," vertelt Sayed. Hij voelt zich genegeerd en is geïrriteerd omdat hij nu weer niks anders te doen heeft dan wachten.

"Niet dat het veel uitmaakt," zegt Sayed. "Hier op het AZC kun je toch bijna geen Nederlands oefenen. Soms heb ik het gevoel dat ik in Syrië of Eritrea woon. Iedereen hier spreekt een andere taal, maar bijna niemand spreekt Nederlands. De meeste mensen spreken niet eens Engels. Met wie moet ik mijn Nederlands dan oefenen?" Bovendien is er nergens op de boot een rustig plekje. "Het krioelt overal van de mensen. Soms word ik er gek van. Er is nergens een plek waar je tijd voor jezelf hebt, zelfs op mijn kamer ben ik niet alleen."

Ik doe de hele dag niks. Ik wil graag Nederlands leren, maar ik mag alleen meedoen met taallessen door vrijwilligers, niet de echte lessen.

Het liefst gaat Sayed daarom weg van het AZC, maar ook dat is niet altijd even gemakkelijk. "Om ergens heen te gaan heb je geld nodig voor de bus of de metro. In het begin kocht ik altijd allemaal losse tickets. Dat is veel duurder dan reizen met een OV-chipkaart, maar niemand had mij verteld hoe dat werkt. Nu ik de kaart heb, is reizen goedkoper, maar het is eigenlijk nog steeds te duur."

Een plek waar Sayed graag komt is Boost. Het liefst gaat hij naar elke activiteit daar, maar het is bijna een uur reizen en hij heeft niet genoeg geld voor het OV. Bij Boost ontmoet Sayed andere mensen die Farsi spreken. "Het is fijn om in je eigen taal te kunnen praten. In het Farsi ben ik slim en grappig. Als ik met hen ben kan ik gewoon een mens zijn. Ik ben geen vluchteling, maar gewoon Sayed." Het liefst zou hij ook met Nederlandse mensen zo kunnen praten, maar hij weet niet waar hij moet beginnen. "Natuurlijk zou ik graag ook Nederlandse vrienden maken, maar waar moeten we het over hebben? Ik heb geen leven, elke dag is hetzelfde voor mij."

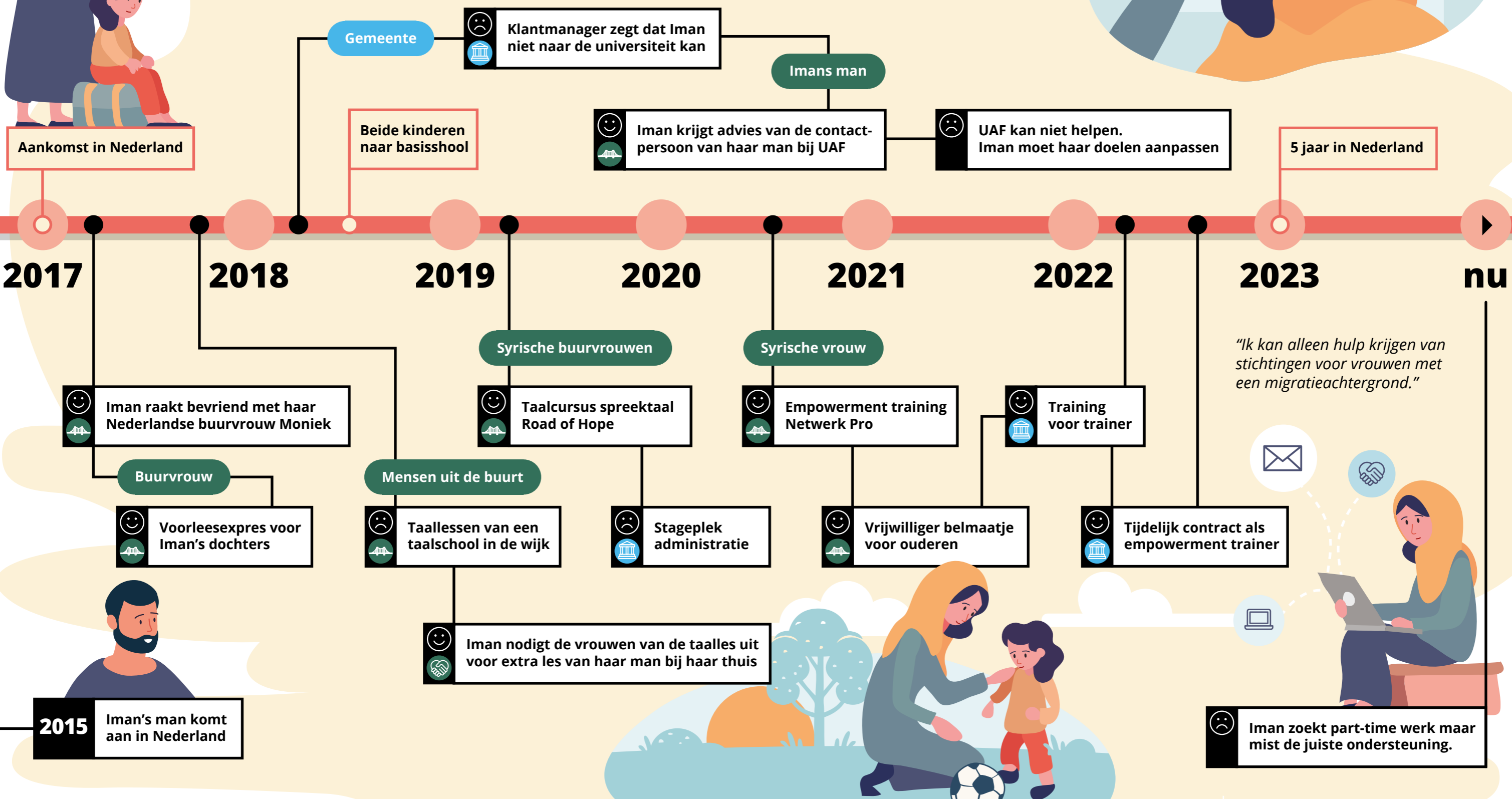
Op het AZC voelt hij zich inmiddels redelijk thuis, omdat hij hier goede vrienden heeft gemaakt. Dat is fijn, maar het zal nooit echt als een thuis voelen. Hij mist zijn gezin en de routine van een normale dag. Bovendien is zijn toekomst nog steeds onzeker. "Je hebt geen keuze waar je gaat wonen, dus waarom zou ik hier in Amsterdam mijn leven beginnen? Ik ben hier al bijna een jaar, maar ik weet niet eens of ik mag blijven."

Aankomen in Amsterdam

De tijdlijn van Iman uit Syrië

Iman (37) reist met haar twee jonge kinderen uit Syrië naar Nederland. Haar man is drie jaar eerder gevlucht. Ze heeft een bachelor economie en droomt ervan om terug te gaan naar de universiteit, maar dit kan volgens de gemeente niet. Ze is teleurgesteld, maar eigenlijk ook erg druk met haar kinderen. Pas als zij naar school gaan, zal ze meer tijd hebben. Iman leert de taal en volgt verschillende trainingen. Nu wil ze werken, maar de gemeente helpt haar niet meer en via stichtingen kan ze alleen vrijwilligerswerk doen.

"Ik wil niet terug naar het MBO, vrijwilligerswerk of empowerment. Ik wil verder met wat ik heb gestudeerd. Waarom krijg ik altijd een andere keuze en niet mijn keuze?"

FORMEEL

INFORMEEL

Wanneer voel je je echt thuis in Nederland?

Thiras is op haar 19e in Amsterdam komen wonen. Ze kwam te wonen op een groot complex met andere jonge statushouders en Nederlandse jongeren. In het begin had ze veel contact met haar burens. "Er waren veel feestjes en er was een taalcafé. Ik had ook een moestuin in de grote tuin," vertelt ze. Ze ging naar een taalschool en haalde daar haar A2-diploma. Haar contactpersoon bij de gemeente hielp haar bij het inschrijven voor een MBO + Taal opleiding op MBO1 niveau. "Ik deed de opleiding Verzorgende IG. Het was echt leuk, maar moeilijk. We

moesten in de wijk mensen helpen. Ik ging altijd wandelen met een oudere vrouw, Betty. Ze was heel lief, maar zij woont in Noord. Ver weg voor mij, dus ik zie haar nu helaas nooit meer."

Na een jaar raakt ze zwanger. De vader van het kind woont in Leeuwarden. Ze heeft hem leren kennen bij een bruiloft van een vriendin. Vanwege de zwangerschap kan ze niet beginnen met de vervolgopleiding op MBO2 niveau. Vooral de eerste maanden na de geboorte zijn moeilijk voor haar. "Ik kende niemand in Nederland die mij kon helpen met de baby. Ik wist helemaal niet hoe ik dat allemaal moest doen. Mijn ouders wonen in Eritrea. Mijn zus heeft wel kinderen, maar zij woont in Duitsland, dus is ze ver weg." Uiteindelijk zijn er een paar burens die haar helpen met het kopen van babyspullen. En in het complex zijn nog meer vrouwen met een baby. Met hen kan ze af en toe wat ervaring uitwisselen en samen dingen gaan doen, zoals wandelen in het park.

Als haar zoon naar de peuterspeelzaal gaat wil Thiras geld verdienen. Ze gaat part-time werken in een supermarkt. Ze heeft aardige collega's, maar ze vindt het lastig om contact te leggen vanwege de taalbarriere. "Het is moeilijk om vrienden te maken. Je hoort er nooit echt bij. Als mijn collega's met elkaar praten, dan versta ik het wel, maar ik kan niet zo snel antwoorden. Het is moeilijk om met het gesprek mee te doen." Gelukkig heeft ze Eritrese vriendinnen uit haar gebouw waar ze veel tijd mee doorbrengt. Ze drinken koffie en de kinderen spelen veel samen. Ook gaat ze soms naar activiteiten van Stichting Ykeallo, een Eritrese stichting met een spreekuur op het wooncomplex.

Na 5 jaar loopt het wooncontract van Thiras af en moet ze noodgedwongen verhuizen. De verhuizing is een grote verandering voor haar. "Ik had helemaal niet genoeg spullen voor mijn nieuwe huis, omdat het veel groter is en ik wist niet waar ik dat moest halen. Lieke, een community builder van het wooncomplex, heeft mij geholpen met verhuizen. Samen zijn we naar een kringloop gegaan. Zo fijn dat ze mij kon helpen!" Niet alleen de praktische zaken maken de verandering moeilijk, ook is er veel veranderd in haar sociale leven. "Ik had veel Eritrese vriendinnen in

mijn gebouw. Onze kinderen waren ook bevriend. Nu ik verhuisd ben zie ik hen niet vaak meer. Ze wonen allemaal op andere plekken in de stad. Het is eigenlijk alsof ik weer opnieuw moet beginnen."

Omdat ze graag iets met haar MBO1 diploma in de zorg wil doen, gaat Thiras naar het spreekuur van Dynamo op haar oude woonlocatie. Het is bijna een uur

reizen met het OV, maar hier weet ze in elk geval dat iemand haar kan helpen. Via het spreekuur krijgt ze uiteindelijk vrijwilligerswerk in een verzorgingstehuis. Dat past wel bij haar opleiding, maar het is eigenlijk niet wat ze wil. Ze wil graag geld verdienen voor haar zoontje. Ze wil niet ondankbaar zijn over de hulp die ze heeft gekregen, dus zegt ze hier niks over tegen de medewerker van Dynamo.

Inmiddels gaat haar zoon naar school, maar hoe het daar gaat gaat, weet Thiras niet precies. Ze vindt het moeilijk om met de juf te praten. "Ik versta het wel, maar vaak begrijp ik het niet. Het systeem is helemaal anders dan in mijn land. Ik weet niet hoe het werkt en ik ben bang om iets verkeerd te zeggen. Wat als de juf mij een slechte moeder vindt? Ik weet niet precies hoe alles in Nederland gaat. Van een vriendin heb ik gehoord dat de school boos werd omdat haar zoon alleen naar school loopt. Dat is in mijn land heel normaal. Mijn ouders hebben mij nooit naar school gebracht!"

Sinds kort heeft Thiras een verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Ze is hier heel blij mee, maar voelt zich nog niet echt thuis. "Alles is anders," vertelt ze. "Geen familie, het weer is anders, het eten, de kleren, de mensen. In mijn land had ik veel contact met familie en burens. Hier ken ik niemand en is het moeilijk om contact te maken. Soms wil ik terug naar Eritrea."

Thiras voelt zich alleen omdat ze in haar nieuwe buurt weinig mensen kent. Ze heeft de buurvrouw ontmoet toen ze hier kwam wonen, maar ziet haar nu nooit meer. Ook met de andere moeders op school lukt het haar niet echt om contact te maken. "Zij zijn allemaal druk, druk, druk en ze praten tegen mij alsof ik dom ben. Alleen omdat ik niet zo goed Nederlands spreek. Ze hebben alleen tijd als ik hulp nodig heb, maar ik wil ook graag vriendinnen maken voor leuke dingen, zoals koffiedrinken en wandelen."

Ik wil graag vriendinnen maken voor leuke dingen.

Het opbouwen van bridging kapitaal is moeilijk

Veel van de ervaringen van nieuwkomers gaan over het gevoel dat zij er (nog) niet bij horen. Telkens weer ervaren zij dat. Om wel het gevoel te hebben dat je erbij hoort is bridging kapitaal nodig: contacten buiten de eigen kring. Contact leggen met nieuwkomers met andere achtergronden, of met Nederlanders helpt om kansen te krijgen en je onderdeel te gaan voelen van de nieuwe samenleving. We zien dat in onze interviews terug: door overbruggende contacten vinden nieuwkomers bijvoorbeeld een stageplek, vrijwilligerswerk, of een ontmoetingsplek. Deze contacten zijn dus belangrijk voor de volgende stap. Ook kunnen zij nieuwkomers doorverwijzen naar ondersteuning en activiteiten, net als sleutelfiguren uit de eigen kring dat doen. Bridging kapitaal is daarom noodzakelijk voor nieuwkomers om zich thuis te voelen in Nederland. Veel nieuwkomers willen dus graag contact maken met Nederlanders.

Tegelijkertijd is het opbouwen van overbruggende contacten niet makkelijk. Veel nieuwkomers hebben weinig of geen contacten met Nederlanders. Vaak voelen nieuwkomers zich niet gelijkwaardig in de relatie met Nederlanders (Rast e.a., 2020). Onze interviews bevestigen dat zij het moeilijk vinden om diepgaande verbindingen met Nederlanders aan te gaan (Kox & Van Liempt, 2022; Dagevos e.a., 2022). Dit is vooral goed te zien bij statushouders. Zij zitten vaak in een inburgeringstraject en worden daarom vaker aangemoedigd om mee te doen aan activiteiten of (vrijwilligers)werk met mensen buiten hun eigen groep. Ook hebben ze vaak alle basisvoorzieningen, zoals een woning en inkomen. Daardoor hebben statushouders vaak meer ruimte om bridging kapitaal op te bouwen dan de andere groepen nieuwkomers. Na 5 jaar tijdelijke verblijfsvergunning krijgen zij een nieuwe status en kunnen ze, als ze de inburgering hebben gehaald, een aanvraag doen voor de Nederlandse nationaliteit. Ze zijn, op papier, niet langer nieuwkomer⁵. Toch is dat in de praktijk vaak anders voor veel statushouders. Zij hebben vaak problemen bij het vinden van passend werk en het maken van sociale contacten. Ook nareizigers krijgen begeleiding vanuit de inburgering, maar blijven in de praktijk vaak achter. Dit hoorden we in verschillende interviews. Ongedocumenteerde en Oost-Europese nieuwkomers zijn uitgesloten van inburgering en maken daardoor nog minder snel overbruggende contacten. Soms lukt dit helemaal niet.

Veel nieuwkomers vinden het moeilijk om sociale contacten te maken met anderen buiten de eigen kring. De sociale basis kan hier een belangrijke rol in spelen, bijvoorbeeld door een activiteit in het buurthuis of bewonersinitiatieven voor buurtbewoners, waarbij nieuwkomers van verschillende achtergronden en Nederlanders elkaar ontmoeten. Maar in de interviews zagen wij dat veel nieuwkomers ook in de sociale basis vaak ongelijkheid ervaren. Zo vertelt een asielzoeker dat ze bang is dat mensen haar niet interessant vinden als ze naar een koffiemiddag gaat, omdat ze weinig doet op een dag en dus niks te vertellen heeft. Ook maakt de taalbarrière het moeilijk voor nieuwkomers om contact te leggen. Sommige nieuwkomers willen zelf een activiteit organiseren in het buurthuis, maar krijgen te horen dat dat niet kan en voelen zich afgewezen. En een deel van de nieuwkomers denkt daarnaast dat een plek als een buurthuis niet voor hen is. Zij zien het buurthuis als een plek voor 'kwetsbare mensen', zoals (eenzame) ouderen, en zo zien zij zichzelf niet.

⁵ Verschillende geïnterviewden van de Gemeente Amsterdam en andere organisaties antwoorden 5 jaar op de vraag hoe lang iemand nieuwkomer is.

SLOT: van verkenning naar verbreding en verdieping

De sociale basis is er voor alle Amsterdamse nieuwkomers, ongeacht hun herkomst, migratiemotief of verblijfsstatus. De sociale basis kan een belangrijke rol spelen bij de praktische en sociaal-emotionele aankomst van nieuwkomers. Tegelijkertijd zijn er een aantal spanningen. Deze verkenning is te klein om grote conclusies te trekken. Wel hopen we dat nieuwkomers, professionals, vrijwilligers en beleidsmakers over de kennis uit dit boekje in gesprek gaan. In deze slotparagraaf kijken we ook vooruit naar het vervolgonderzoek.

In het proces van aankomst bouwen de nieuwkomers via verschillende routes verschillende vormen van kapitaal op. Voor de mensen die wij geïnterviewd hebben speelt vooral de persoonlijke en gemeenschappelijke sociale basis een grote rol. Zij komen minder gemakkelijk aan bij de institutionele sociale basis. Daardoor is het opbouwen van bridging en linking kapitaal voor nieuwkomers die wij spraken lastig. Ze zijn daarom vooral afhankelijk van bonding sociaal kapitaal, opgebouwd in informele netwerken of binnen 'eigen kring'. Daarbij maakt het wel uit of nieuwkomers wel of geen (perspectief op) verblijfsstatus hebben. Als je door de bril van sociaal kapitaal naar de verkenning kijkt, lijkt dit verschil in status zelfs belangrijker dan het verschil tussen de 5 groepen (asielzoekers, statushouders, ongedocumenteerden, Oekraïense ontheemden en Oost-Europese arbeidsmigranten).

De groepen zonder (uitzicht op) een verblijfsvergunning zijn vooral bezig om te overleven. Soms van week tot week, soms van dag tot dag. In hun dagelijkse levens ontwikkelen ze daarvoor vooral bonding kapitaal. Dit gebeurt vooral in de persoonlijke en gemeenschappelijke sociale basis. Hoewel bonding een belangrijke ondersteuning is voor nieuwkomers, zijn er ook negatieve kanten zoals uitbuiting. Nieuwkomers met een verblijfsstatus hebben daarentegen gemakkelijker toegang tot de institutionele sociale basis. Ze hebben daardoor meer mogelijkheden tot het ontwikkelen van bridging en linking kapitaal. Toch gaat dat niet altijd makkelijk. Ook deze groep nieuwkomers heeft moeite met het verder opbouwen van sociaal kapitaal, hoewel ze dit wel graag willen.

We hebben drie factoren gevonden waarmee we de moeizame toegang tot de institutionele sociale basis (en de samenleving als geheel) voor alle nieuwkomers verklaren: **wantrouwen**, (gebrek aan) **wegwijs** zijn en (gebrek aan) **waardigheid**. De 3 W's hangen nauw met elkaar samen; daardoor zijn in de ervaringen van de nieuwkomers in dit boekje vaak meerdere W's terug te zien.

In de tweede fase van het onderzoek bouwen we verder op de inzichten uit de verkenning en verbreden en verdiepen we de focus. We verschuiven het perspectief van de persoonlijke ervaringen van nieuwkomers naar het perspectief van professionals en vrijwilligers die actief zijn in de sociale basis. Daarbij kijken we vooral naar organisaties en voorzieningen in de gemeenschappelijke en de institutionele sociale basis. Vier belangrijke vragen dringen zich naar aanleiding van de bevindingen op:

- hoe kunnen nieuwkomers (beter) hun weg vinden naar de (institutionele) sociale basis?
- hoe en waar kunnen verschillende vormen van kapitaal, voor de verschillende groepen nieuwkomers, het beste worden bevorderd?
- wie speelt daarin welke rol in het brede landschap van de opvang van nieuwkomers in Amsterdam en hoe kunnen spelers in en buiten de sociale basis daarin het beste samenwerken?
- hoe kun je als lokale speler binnen de sociale basis van betekenis zijn in een context van landelijke verharding rondom de opvang van nieuwkomers?

Deze vragen zullen verder verkend worden in de dialoog met praktijkpartners en in het vervolgotraject van dit onderzoek.

De verkenning in dit boekje is de eerste fase van een breder onderzoek. Op onze projectpagina kun je meer lezen over het hele onderzoek.

Literatuur

- Dagevos, J., Damen, R., & Voogd-Hamelink, M. D. (2022). Gevestigd, maar niet thuis. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Kox, M., & Van Liempt, I. (2022). "I Have to Start All over Again." The Role of Institutional and Personal Arrival Infrastructures in Refugees' Home-Making Processes in Amsterdam. *Comparative Population Studies*, 47.
- Lancee, B. (2010). The economic returns of immigrants' bonding and bridging social capital: the case of the Netherlands 1. *International Migration Review*, 44(1), 202-226.
- Rast, M. C., Younes, Y., Smets, P., & Ghorashi, H. (2020). The resilience potential of different refugee reception approaches taken during the 'refugee crisis' in Amsterdam. *Current Sociology*, 68(7), 853-871.
- Rözer, J. J., Welschen, S. I., & Veldboer, A. P. M. (2023). Het welzijn van ongedocumenteerden als professionele opdracht.
- Schrooten, M., & Meeus, B. (2020). The possible role and position of social work as part of the arrival infrastructure. *European Journal of Social Work*, 23(3), 414-424.
- Verharen, L., & Rözer, J. (2023). Menselijk en sociaal kapitaal. In L. Veldboer, R. Engbersen, E. Hooghiemstra, J. Jansen, L. Koeter, L. Repetur, J. Rözer, & A. Sprinkhuizen (editors), *Lexicon nabijheid en sociaal werk* (p. 60-68). Van Gennep/Movisie, Werkplaatsen Sociaal Domein.
- Verwey-Jonker Instituut (2022). *Leren, sturen en verantwoorden in de sociale basis. Hoe twaalf gemeenten 'de sociale basis' vormgeven samen met hun welzijnspartijen en inwoners*. Utrecht.
- Welschen, S., Lucas, P., Hoijtink, M., & Veldboer, L. (2020). Licht op sociaal schaduwwerk: Literatuurstudie naar (Nederlandse) informele sociaalwerkpraktijken die plaatsvinden onder de radar. *Werkplaats Sociaal Domein Amsterdam en omgeving/ Hogeschool van Amsterdam*.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (2020). *Samenleven in verscheidenheid: Beleid voor de migratiesamenleving*. Den Haag.

